

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АВТОМОБІЛЬНО-ДОРОЖНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА БІЗНЕСУ

СКОРОЧЕНИЙ КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА

для студентів спеціальності 056 - «Міжнародні економічні відносини» і
071 - «Облік і оподаткування»

Укладач:
асистент кафедри
економіки і підприємництва
Левченко Ярослава Сергіївна

Харків-2017

Транспорт є найважливішою галуззю матеріального виробництва. Відмітною особливістю транспорту є те, що в результаті процесу перевезень не створюється новий продукт у вигляді особливої речі. Продукцією транспорту є саме процес переміщення вантажів та пасажирів за допомогою транспортних засобів. В результаті транспортного процесу з вантажами та пасажирями відбувається особлива матеріальна зміна – зміна їх місцезнаходження в просторі та часі.

Транспорт виконує важливі економічні, політичні, соціальні, культурні та оборонні функції.

Транспорт є складовою частиною кожного виробництва і служить для доставки всіх видів сировини, готової продукції від місць виробництва до місць споживання. Без транспорту неможливо освоєння нових територій та родовищ корисних копалин.

Політична та соціальна роль транспорту виявляється в об'єднанні окремих регіонів та областей в єдину державу і забезпеченні потреб виробництва як в сировині, так і в перевезеннях персоналу, який працює у виробництві.

Культурна функція транспорту зазвичай малопомітна, але є очевидним, що він служить засобом об'єднання людей, в тому числі для проведення відпочинку, тобто використовується для туристичних перевезень.

Виконуючи оборонну функцію, транспорт забезпечує доставку військових вантажів та людей в країні та за її межами.

Продукцією транспорту є саме процес перевезень, і як кожна продукція вона має свою вартість, яка входить складовою частиною в ціну товару.

Будь-яке транспортування – це додаткові витрати. А будь-які додаткові витрати – це збільшення ціни товару та програш на ринку. Відповідно оптимізація транспортних витрат є необхідною складовою будь-якого виробництва і торгівлі. Якщо не брати до уваги вартість паливно-мастильних матеріалів та самих транспортних засобів, транспортні витрати в загальному залежать від таких факторів:

- визначення місця для будівництва видобувних, переробних та підприємств, що виготовляють кінцеву продукцію, а також регіону поставки готової продукції в торгову мережу;

- вибору оптимального типу транспорту для відповідних перевезень (наприклад, для транспортування масових вантажів на суші найбільш підходить залізниця, для транспортування особливо цінних вантажів, яким потрібна оперативна доставка, - авіатранспорт);

- мінімізація точок перевалки вантажів та їх видозмін;

- маршрутизація руху (розробка найбільш економічних маршрутів) транспорту для такого виду, як автомобільний, який не прив'язаний жорстко до мережі доріг (на відміну від залізниці);

- визначення проблем, які можуть виникнути при оформленні перевезень вантажів (в міжнародному сполученні);

- контролю та управління рухом транспорту за вибраними типами та маршрутами руху;

- планування транспортних поставок та потреби виробника або торгівлі.

Підприємство – самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування для задоволення суспільних і особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної та іншої господарської діяльності.

Залежно від форм власності в Україні можуть діяти підприємства таких видів:

- приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи);

- підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємство колективної власності);

- комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади;

- державне підприємство, що діє на основі державної власності;

- підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності).

Крім того, існують підприємства з іноземними інвестиціями, іноземні підприємства.

Залежно від способу утворення та формування статутного фонду в Україні діють підприємства *унітарні та корпоративні* (до останніх відносяться господарські товариства).

До *господарських товариств* належать: акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні та командитні товариства.

Підприємства залежно від кількості працюючих та обсягу валового доходу від реалізації продукції за рік можуть бути віднесені до *малих, середніх або великих підприємств*.

Об'єднанням підприємств є господарська організація, утворена у складі двох або більше підприємств із метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних і соціальних завдань.

Залежно від порядку заснування об'єднання підприємств можуть утворюватися як господарські об'єднання або як державні чи комунальні господарські об'єднання.

Господарськими об'єднаннями є асоціації, корпорації, консорціуми, концерни, інші об'єднання підприємств, передбачені законодавством.

На ринку транспортних послуг діють автомобільні перевізники, які є фізичними або юридичними особами, що здійснюють перевезення вантажів або пасажирів на комерційній основі або за власні кошти.

Автотранспортні підприємства діляться на *загального користування та відомчі* за ознакою галузевої належності; за призначенням - *автотранспортні* (вантажні, пасажирські, змішані, спеціальні, комплексні, спеціалізовані); *автообслуговуючі* (автосервісні, автозаправочні станції, автовокзали, гаражі-стоянки, термінали) та *авторемонтні* (авторемонтні, агрегатно-ремонтні та шиноремонтні заводи і майстерні, ремонтно-зарядні акумуляторні станції та спеціалізовані майстерні і цехи).

У процесі виробництва на підприємстві беруть участь три фактори:

- засоби праці;
- робоча сила;
- предмети праці.

Засоби праці та предмети праці утворюють засоби виробництва, що становлять матеріальний зміст виробничих фондів підприємства. У свою чергу, виробничі фонди – це суспільна праця і матеріальна основа виробництва. У цьому полягає схожість засобів праці та предметів праці. Проте вони також істотно різняться.

Засоби праці беруть участь в утворенні продукту протягом ряду виробничих циклів. При цьому вони втрачають лише частку загальної вартості, зберігаючи споживну вартість та речову форму.

На відміну від засобів праці предмети праці за один цикл виробництва втрачаються повністю.

Іншими словами, засоби праці – це різні верстати, механізми, інструменти, двигуни, тобто це засоби, за допомогою яких виготовляють продукцію і надають послуги.

Основні фонди – це частина засобів виробництва, які беруть участь у процесі виробництва тривалий період, зберігаючи при цьому натуральну форму і властивості, а також переносять свою вартість на вартість готового продукту частинами.

Усі основні фонди підприємства поділяються на дві групи:

- невиробничого призначення;
- виробничі.

Кожна організація при створенні наділяються необхідними виробничими фондами, що з розвитком підприємства поповнюються та оновлюються.

До основних фондів невиробничого призначення належать ті, що не беруть участі у процесі виробництва, але забезпечують його нормальне функціонування, задовольняють побутові та культурні потреби працівників і знаходяться на балансі підприємства.

До основних виробничих фондів належать ті, що беруть участь у процесі виробництва. Вони становлять приблизно 95-98% загальної вартості основних фондів підприємства.

Оскільки елементи основних фондів відіграють різну роль у процесі виробництва, велике значення має їх поділ на активну і пасивну частини.

До активної частини ОВФ належить комплекс машин і механізмів, що беруть участь у виробничому процесі (транспортні засоби, устаткування, виробничий інвентар).

До пасивної частини ОВФ належить решта видів фондів, що не беруть безпосередньої участі у виготовленні продукту, але необхідні для виробничого процесу (будинки, споруди та ін.). Вони забезпечують нормальне використання ОВФ.

Видова класифікація ОВФ підприємства, що використовується в системах бухгалтерського обліку та статистики:

1. Будівлі (будинки, склади, адміністративні корпуси).
2. Споруди (мости, естакади, шляхи, шляхові споруди, заправні колонки тощо).
3. Передавальні пристрої (електромережі, ЛЕП, сигналізація, системи зв'язку, водопроводи, газопроводи виробничого призначення).
4. Силові машини та устаткування (підйомні крани, транспортери, механізми, вимірювальне і регулювальне устаткування та ін.).
5. Транспортні засоби (рухомий склад, тягачі, контейнери, платформи та ін.).
6. Інструменти, термін використання яких щонайменше один рік, а вартість на даний момент складає більше 2500 грн за одиницю.
7. Виробничий інвентар (пристосування, підставки, шафи).
8. Господарський інвентар (меблі, офісне устаткування, факси, комп'ютери та ін.).
9. Інші ОВФ.

Важливою характеристикою ОВФ є структура фондів, тобто їх співвідношення між собою в загальній вартості.

На автотранспорті найбільшу вартість складає рухомий склад (50-80%).

Будівлі і споруди складають невелику частку (до 20%) в зв'язку з тим, що основний виробничий процес (перевезення) проходить за межами підприємства. Незначну величину також складають обладнання та машини, що пояснюється, по-перше, тим, що вони потрібні для виконання допоміжних процесів (ТО і ремонт автомобілів), а також тим, що дані процеси мають низький рівень механізації.

Оборотні фонди – це частина засобів виробництва, що беруть участь в одному виробничому циклі та переносять свою вартість на вартість готової продукції одразу і повністю, змінюючи при цьому свою натуральну форму.

До складу оборотних засобів підприємства крім оборотних фондів включаються оборотні кошти.

Оборотні фонди є матеріальними ресурсами підприємства.

Оборотні фонди містять такі елементи:

1. Виробничі запаси, що необхідні для забезпечення виробництва. В АТП це паливно-мастильні матеріали, запасні частини, шини, спецодяг, інструменти та інвентар для виконання ТО і ремонту рухомого складу (малоцінні та швидкозношувані, тобто вартістю до 2500 грн за одиницю і терміном використання до 1 року).
2. Незавершене виробництво. В АТП практично відсутнє через те, що виробничий цикл триває менше одного дня.
3. Витрати майбутніх періодів. Належать витрати на виконання науково-дослідних та раціоналізаторських робіт, освоєння нової техніки, орендну плату та інші, що проводяться в поточному році, але на собівартість їх відносять в наступному періоді.
4. Залишки готової продукції на складах. В АТП відсутні.

Найбільшу частку в структурі оборотних фондів мають виробничі запаси.

Шляхом нормування визначається мінімальний розмір оборотних фондів, що необхідний для забезпечення безперервного нормального функціонування виробництва. Існують такі 3 методи нормування оборотних засобів:

1. Аналітичний, що ґрунтується на докладному аналізі наявних оборотних фондів підприємства з подальшим коригуванням фактичних запасів залежно від умов виробництва і вилучення з них надлишкових.

2. Коефіцієнтний, що полягає в уточненні фактичних запасів товарно-матеріальних цінностей на величину коефіцієнта, змін умов виробництва, що розраховується на основі динаміки розвитку підприємства впродовж кількох попередніх років.

3. Прямого розрахунку, що ґрунтується на розрахунках нормативів по кожному нормованому елементу оборотних засобів: виробничих запасах, незавершеному виробництву, витратах майбутніх періодів. Цей метод є найпоширенішим, оскільки він дає змогу точніше пронормувати оборотні фонди підприємства.

Норматив оборотних фондів – це їх мінімальний плановий розмір, необхідний для нормального функціонування підприємства.

Трудові ресурси – це працездатна частина населення, яка володіє фізичними та інтелектуальними можливостями, може виробляти матеріальні блага і надавати послуги. Трудові ресурси включають у себе як реальних працівників, уже зайнятих в економіці країни, так і потенційних, котрі не зайняті, але можуть працювати.

Виробничі кадри – це склад працівників, які мають необхідні для даного виду діяльності знання і вміння ефективно виконувати відповідні функції.

Залежно від функцій, які виконують працівники на підприємстві, вони поділяються на дві групи: персонал основної діяльності та персонал неосновної діяльності. До першої групи відносять всіх, зайнятих у виробництві або безпосередньому його обслуговуванні.

Існують такі категорії персоналу:

1. Робітники – це категорія персоналу, яка безпосередньо зайнята у процесі створення матеріальних цінностей, виконання робіт та надання послуг. До робітників належать також двірники, прибиральниці, охоронці, кур'єри, гардеробники. В АТП це водії, кондуктори, ремонтні робітники, вантажники.

Робітники поділяються на основних, тобто безпосередньо зайнятих виконанням технологічних операцій з виготовлення продукції, і допоміжних, які виконують різноманітні допоміжні або підсобні роботи.

2. Керівники – це працівники, що займають керівні посади на підприємстві та його структурних підрозділах, а також їхні заступники.

3. До спеціалістів відносять працівників, що виконують спеціальні інженерно-технічні, економічні та інші роботи, зокрема: інженери, економісти, бухгалтери, інспектори, нормувальники, диспетчери тощо.

4. Службовці – це працівники, що виконують суто технічну роботу, займаються діловодством, обліком, контролем, господарським та технічним обслуговуванням, зокрема: діловоди, обліковці, секретарі, касири, бухгалтери та ін.

5. До складу охорони входять працівники сторожової та пожежної служб підприємства.

6. Учнями вважаються особи, що проходять професійну підготовку на підприємстві за системою бригадного та індивідуального навчання.

Відповідно до статті 1 Закону України “Про оплату праці” заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу.

Розмір заробітної плати залежить від складності та умов роботи, що виконуються, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства.

До складу заробітної плати включають:

- основну заробітну плату – винагороду за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (норми часу, виробітку, обслуговування, посадових обов'язків). Вона встановлюється у вигляді тарифних ставок та окладів і відрядних розцінок для робітників та посадових окладів для керівників, спеціалістів і службовців;

- додаткову заробітну плату – винагороду за працю понад установлені норми, за трудові успіхи й винахідливість і за особливі умови праці (надбавки, доплати, премії та

ін.);

інші заохочувальні та компенсаційні виплати – виплати у формі винагороди за підсумками роботи за рік, премії за спеціальними системами і положеннями, компенсаційні та інші грошові й матеріальні виплати, які не передбачені актами чинного законодавства або які виплачують понад встановлені зазначеними актами норми.

До найважливіших показників роботи підприємства та галузі народного господарства в цілому належать собівартість виробництва та собівартість продукції. Для правильного застосування цих показників у господарській практиці необхідно знати економічну природу собівартості, особливості її формування, склад виробничих витрат та шляхи їх зниження.

Собівартість як економічна категорія властива товарно-грошовим відносинам і виникла тоді, коли всі витрати виробництва стали набирати вартісної форми, тобто коли виникла необхідність підрахувати витрати на виробництво товару і прибуток або збиток від його реалізації.

Таким чином, собівартість продукції – це грошове вираження витрат на виробництво та реалізацію продукції.

Собівартість перевезень – це виражені в грошовій формі поточні витрати транспортних підприємств, безпосередньо пов'язаних з підготовкою та здійсненням процесу перевезень вантажів та пасажирів, а також виконанням робіт і послуг, що забезпечують перевезення.

Собівартість продукції є важливим узагальнюючим показником, який характеризує ефективність роботи підприємства. В ній відображаються всі сторони виробничо-господарської діяльності фірми. Чим краще працює підприємство, економніше і раціональніше воно використовує власні ресурси, успішніше вдосконалює свою техніку, тим нижчою буде собівартість виготовленої продукції. Це виявляється в тому, що собівартість слугує базою ціни товару і її нижньою межею для виробника, щоб забезпечити процес відтворення виробництва. Відпускати ціну нижче за собівартість підприємству не вигідно, оскільки в такому випадку воно ризикує зазнати збитків.

При обчисленні собівартості продукції важливе значення має визначення витрат, що входять до неї. До собівартості включають витрати на такі цілі:

- дослідження ринку і виявлення потреби в продукції;
- підготовку і освоєння нової продукції;
- виробництво (витрати на сировину, матеріали, енергію, амортизацію основних виробничих фондів, оплату праці персоналу та ін.);
- обслуговування виробничого процесу і управління ним;
- збут продукції (пакування, транспортування, реклама, комісійні витрати);
- розвідку, використання і охорону природних ресурсів (плата за воду, геологорозвідувальні роботи, плата за деревину, витрати на рекультивацию земель, охорону повітряного, водного басейнів);
- добір та підготовку кадрів;
- поточну раціоналізацію виробництва (вдосконалення технологій, організації виробництва і праці, підвищення якості продукції), крім капіталовкладень.

Усі витрати, пов'язані з виробництвом та реалізацією продукції, класифікуються за чотирма основними принципами:

- економічним ;
- виробничим;
- за способом віднесення на собівартість (прямі та непрямі – на 1 км пробігу та на весь обсяг перевезень);
- залежно від обсягів виробництва (постійні та змінні – які не залежать та залежать від пробігу);
- за ступенем однорідності (прості та комплексні).

За виробничим принципом витрати групуються в статті собівартості залежно від виробничого призначення.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про транспорт».
  2. Закон України «Про автомобільний транспорт»
  3. Податковий кодекс України.
  4. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».
  5. Біліченко В.В. Виробничо-технічна база підприємства автомобільного транспорту: Навчальний посібник / Біліченко В.В., Крещенецький В.Л., Романюк С.О., Смирнов Є.В. – Вінниця: ВНТУ, 2013. – 182 с.
  6. Дмитриев И.А. Экономика предприятий автомобильного транспорта: Учебное пособие / И.А. Дмитриев, О.М. Жарова. – Х.: ХНАДУ, 2004. – 184 с.
  7. Жарова О.М. Типові задачі з економіки підприємства автомобільного транспорту: Навчальний посібник для автотранспортних спеціальностей ВУЗів / О.М. Жарова, І.А. Дмитрієв, І.М. Кирчата. – вид. 2-ге перероб. і доп. – Х.: ХНАДУ, 2013. – 196 с.
  8. Зінь Е.А. Управління автомобільним транспортом: Навчальний посібник / Е.А. Зінь. – Рівне: НУВГП, 2011. – 326 с.
  9. Корецька С.О. Економіка автомобільного транспорту: Навчальний посібник / С.О. Корецька, А.Ю. Якимчук, Т.С. Карпан. – Рівне: НУВГП, 2012. – 309 с.
  10. Левченко О.П. Планування діяльності підприємств автомобільного транспорту: Навчальний посібник / О.П. Левченко. – Х.: ХНАДУ, 2009. – 188 с.
  11. Темченко А.Г. Організація і планування роботи підприємств автомобільного транспорту: Навчальний посібник / А.Г. Темченко, С.В. Максимов. – Кривий Ріг: Видавець ФОП Чернявський, 2010. – 530 с.
- Шинкаренко В.Г. Управління корпораціями автомобільного транспорту: Навчальний посібник / В.Г. Шинкаренко, С.Г. Банаєва. – Х.: ХНАДУ, 2005. – 236 с.